

Караткевіч В.І., Шарапава А.В. (Магілёў)

Асаблівасці выкарыстання твораў Максіма Багдановіча ў кантэксце рэалізацыі псіхалага-педагагічных задач дашкольнай адукацыі

У адпаведнасці з Кодэксам Рэспублікі Беларусь аб адукацыі і вучэбнай праграмай дашкольнай адукацыі, якія былі ўведзены з 1 верасня 2011 г., а таксама з праграмай «Пралеска» прыярытэтнымі задачамі дашкольнай адукацыі з'яўляецца развіццё асобы дзіцяці ранняга і дашкольнага ўзросту, фарміраванне яго маральных норм і набыццё сацыяльнага вопыту. Цяжка ўявіць вырашэнне гэтых задач без знаёмства дзяцей з лепшымі ўзорамі мастацкай літаратуры.

Праграма дашкольнай адукацыі «Пралеска» ўтрымлівае спісы рэкамендуемых твораў мастацкай літаратуры і фальклору. Але, думаецца, выхавацель можа ўносіць свае карэктывы ў гэтыя спісы, дапаўняць іх (з улікам індывідуальных асаблівасцей дзяцей) іншымі творамі класікаў сусветнай дзіцячай літаратуры. Дзецям 5–7-мі год сярод іншых твораў айчынай літаратуры прапануецца для асэнсавання верш М. Багдановіча «Зімой». Багатая спадчына гэтага пісьменніка дае магчымасць увесці і іншыя яго творы ў працэс атрымання дашкольнай адукацыі.

Адным з найбольш цікавых жанраў літаратуры для дзяцей старэйшых груп з'яўляецца літаратурная казка, якая знаёміць іх з рэчаіснасцю і сацыяльнымі пераўтварэннямі. Адзначым, што дашкольнікі яшчэ не маюць навуковых уяўленняў пра свет, што, з аднаго боку, спрыяе больш эфектыўнаму ўспрыманню імі казачнага зместу, а з другога – пашырае магчымасці педагога па выкарыстанні казкі ў наступных кірунках другога базіснага блока: «Я і свет вакол мяне», «Развіваемся ў дзейнасці».

Так, казка М. Багдановіча «Мушка-зялянушка і камарык-насаты тварык» уяўляе сабой твор з багатымі патэнцыйнымі магчымасцямі; яе мастацкі свет дапамагае дзіцяці адкрыць для сябе новае. Прапанаваная дзецям старэйшага дашкольнага ўзросту (5–7 гадоў), яна спрыяе фарміраванню свядомасці наступных трох тыпаў адносін.

1. *Фарміраванне адносін да родных і блізкіх, а ў перспектыве і да іншых людзей.* У казцы М. Багдановіча паказваецца няўдалае сямейнае жыццё камара і мушкі, і выхавацель мае магчымасць рэалізаваць задачы важнейшага арыенціра першага базіснага блока праграмы «Пралеска» – «Супрацоўнічаем з сям'ёй».

2. *Фарміраванне адносін да прадметаў і з'яў рэчаіснасці.* Казка знаёміць дзяцей з беларускімі абрадамі вяселля і пахавання; яна спрыяе апасродкаванай выпрацоўцы негатыўных адносін да гультайства, а таксама вывучэнню найбольш характэрных рыс насякомых («Чмель пузаты на басолі гучна грае» [1, с. 281], «Восы ў шатах чорных з жоўтымі стракамі», «Мураўёўна нізка звесіла галоўку, / Бо занадта зацягнулася ў шнуроўку» [1, с. 282]).

3. *Фарміраванне адносін да самога сябе, пазітыўных адносін да «Я».* Пры супастаўленні паводзін камара і мушкі, іх гасцей і ўласных паводзін у дзіцяці развіваецца ўменне суперажываць бліжняму.

Вядомы псіхалаг Л. Выгоцкі адзначаў, што дзіцячая фантазія цесным чынам звязана з назіраннем і «*рухам нашых пачуццяў*» [3, с. 449]. Адсюль вынікае, што пры знаёмстве з казкай варта абавірацца на сацыяльны вопыт дзяцей («А што вы ведаеце пра вяселле?», «Як трэба паводзіць сябе ў гасцях?») і

іх творчасць. Можна прапанаваць дашкольнікам намаляваць гасцей на вяселлі камара і мушкі, каб замацаваць эстэтычныя ўражанні, атрыманыя падчас чытання казкі.

У старэйшым дашкольным узросце фарміруецца кампетэнцыя адрознення рэальнага і нерэальнага свету, што найбольш эфектыўна дасягаецца пры асэнсаванні і элементарным супастаўленні казак і апавяданняў. У дадзеным выпадку мэтазгодна выкарыстоўваць праявічныя творы М. Багдановіча «Катыш», «Чудо маленькага Петрыка», «Марына». Апошняе апавяданне (у ім дзяўчынка Марына, «каторай цяпер ужо быў чацвёрты год» [2, с. 76], здольная да эмпатыі – спачуванню даросламу чалавеку) прызначана найперш для выхавацеля, асабліва выхавацеля-пачаткоўца, бо ілюструе асаблівасці дзіцячай псіхалогіі.

Змест апавядання «Катыш» спрыяе рэалізацыі задач, пастаўленых у другім базісным блоку праграмы «Пралеска», – «Развіваемся ў дзейнасці» («Свет гульні», «Уваходзім у свет прыгожага»). У творы ўзнаўляецца цікавая гульня – качанне яек на свята Вялікдзень. Вобраз хлопчыка Басі, які атрымлівае падарунак («яйцо «катыш» – почти совершенно круглое, пахожее на мячик. Это был прекрасный катыш!» [2, с. 116]), раскрываецца псіхалагічна. Апавядальнік з тонкім гумарам і веданнем дзіцячай душы адлюстроўвае Васевы ваганні: гуляць ці не гуляць, бо можна страціць катыш: «С соседнего двора доносятся весёлые крики играющих. Что же он-то? Ведь у него – катыш, и какой ещё катыш! А пройдёт неделя, перестанут катать яйца, – к чему тогда будет Васе он?» [2, с. 120]. Нездарма апавяданне мае паліграфічны падзаголоўак «З дзіцячага жыцця». Ён можа стаць адпраўным пунктам для стварэння выхавацелем цэлай серыі рознага кшталту заняткаў.

Прапанаваўшы дзецям гэты твор, можна ў кантэксце адной з задач структурнай часткі праграмы – «Уваходзім у свет прыгожага» («знаёміць дашкольнікаў з літаратурнымі творами, прысвечанымі святочным і памятным дням» [5, с. 249]) – раскажаць пра свята Вялікдзень, а таксама папрасіць дзяцей скласці апавяданне пра ўласныя ўражанні ад гэтага свята, наладзіць абмен велікоднымі падарункамі ў групе. Гэта дапаможа рэалізацыі важнай задачы дашкольнага выхавання – «фарміраваць асэнсаванне <...> этнічнай прыналежнасці (дзіцяці. – В.К., А.Ш.) да пэўнай культуры, народа <...> фарміраваць павягу да нацыянальных культур іншых людзей» [5, с. 217]. Устаноўка на ўзнаўленне жыццёвага эпізоду дае магчымасць раз акцэнтаваць увагу дзяцей на жанравых асаблівасцях апавядання (яно «лічыцца больш блізім да не пераўтворанай па-творчы рэальнасці» [4, сл. 856]), што таксама адпавядае задачам праграмы «Пралеска»: «развіваць здольнасць слухаць літаратурныя творы, адрозніваць іх жанры (казка, апавяданне, верш, малыя формы фальклору) і тэматыку» [5, с. 250].

Апісаную ў апавяданні «Катыш» гульнію можна выкарыстаць у дзіцячым садку. Яна рухавая, а значыць, служыць стымуляцыі фізічнай актыўнасці дзіцяці, як і іншыя гульні з прадметамі (бадмінтон, кеглі і г.д.). Твор насычаны элементамі дзіцячай субкультуры (разнастайныя лічылкі, слоўныя формулы пры закладзе), што спрыяе вырашэнню задачы «фарміраваць камунікацыйныя ўменні, важныя для поспеху ў сумеснай гульнівай дзейнасці, сацыяльную

арыентацыю на партнёраў па гульнях; падтрымліваць імкненні і спробы пераадолець міжасобасныя канфлікты ў гульні мірным шляхам, выкарыстоўваючы прыёмы гарманізацыі адносін» [5, с. 243].

Апавяданне «Чудо маленького Петрика» знаёміць рэцыпіентаў з вобразам хлопчыка-летуценніка. Для дзяцей старэйшых груп характэрна актыўнае развіццё фантазіі, таму яны з лёгкасцю зразумеюць Петрыка, які шукаў чуд удзень і ўночы «в бездонной лазури этого удивительного изголубо-золотистого неба <...> в прозрачно дрожащей синеве воздуха, в таинственном трепете изумрудной листвы...» [2, с. 79].

Гэты твор утрымлівае вялікую колькасць мастацкіх тропаў і стылістычных фігур, што спрыяе рэалізацыі задачы «садзейнічаць развіццю здольнасці атрымліваць асалоду ад мастацкай літаратуры, развіццю паэтычнага слыху, пачуцця мовы, фарміраванню ў дзяцей здольнасці эмацыйна адгукацца на выразна-выяўленчыя сродкі мастацкага твора, адчуваць іх прыгажосць» [5, с. 250–251]. Выхавацель можа папрасіць дзяцей праілюстраваць апавяданне. Падобная дзейнасць будзе стымуляваць крэатыўныя здольнасці выхаванцаў, развіваць іх эмацыйнасць.

Такім чынам, уключэнне твораў М. Багдановіча ў кантэкст праграмы дашкольнай адукацыі дае багатыя магчымасці для рэалізацыі разнастайных псіхалага-педагагічных задач.

Літаратура

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : 3 т. / М. Багдановіч. – Мінск, 2001. – Т. 1 : Вершы, паэмы, пераклады, наследстванні, чарнавыя накіды.
2. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : 3 т. / М. Багдановіч. – Мінск, 2001. – Т. 2 : Маст. проза, пераклады, літаратурныя артыкулы, рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды.
3. Выготский, Л.С. Собр. соч. : в 6 т. / Л.С. Выготский. – М., 1982. – Т. 2 : Проблемы общей психологии.
4. Литературная энциклопедия терминов и понятий ; под ред. А.Н. Николюкина / Ин-т науч. инфор. по общ. наукам РАН. – М., 2003.
5. Пралеска : праграма дошкольнага образования / Е.А. Панько [и др.]. – Минск, 2010.